

הגבעונים – יהושע פרק ט'

(מספר שיעורים: 2)

הקדמה:

עד כה ראינו כיבוש של שתי ערים על ידי יהושע וצבאו: יריחו והעי. במלחמות אלה נחלו ישראל ניצחון גדול - הרגו את אנשי העיר, לקחו את השלל ושרפו את העיר. כיבושים אלה התפרסמו בקרב כל יושבי הארץ ועוררו פחד מפני עם ישראל. עמי האיזור החליטו לנקוט בצעדים כדי למנוע מעם ישראל לנצח ולהשמיד גם אותם.

נראה מה החליטו לעשות:

א וַיְהִי כְשָׁמַע כָּל-הַמְּלָכִים אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּהָר וּבְשֹׁפֵלָה וּבְכָל חוֹף הַיָּם הַגָּדוֹל אֶל-מֹול הַלְּבָנוֹן הַחֲתִי וְהָאֲמֹרִי הַכְּנַעֲנִי הַפְּרָזִי הַחִוִּי וְהַיִּבּוּסִי:

ב וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֵם עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעִם יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד:

הם החליטו להתאחד למלחמה משותפת נגד ישראל מתוך תקווה שבכוחות משותפים יצליחו.

יחידה א': התרמית וכריתת הברית (פסוקים ג-טו)

עיר אחת, גבעון, החליטה גם היא לנקוט בפעולה כדי לשמור על עצמה מפני בני ישראל, אך הצעד של אנשי גבעון היה שונה:

נראה לתלמידים במפה את גבעון, הנמצאת לא רחוק מן הגלגל, מיריחו ומהעי.

להלן קישור למפת ערי הגבעונים מתוך אתר דעת.

<http://www.daat.ac.il/yehoshua/maps/yehosh9.htm>

ג וַיֵּשְׁבִי גִבְעוֹן שְׁמֵעוּ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעִי:
ד וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵמָּה בְּעֶרְמָה וַיֵּלְכוּ וַיִּצְטִירוּ; וַיִּקְחוּ שָׁקִים בָּלִים לַחֲמוּרֵיהֶם וְנָאדוֹת יִין בָּלִים וּמִבְקָעִים וּמִצָּרִים:
ה וַיַּעֲלֹת בָּלוֹת וּמִטְלָאוֹת בְּרִגְלֵיהֶם וּשְׁלָמוֹת בָּלוֹת עָלֵיהֶם וְכָל לֶחֶם צִידָם יָבֵשׁ הָיָה נֶקְדִּים:

"ויצטירו" – מלשון "ציר" – שליח. הם עשו עצמם כבאים בשליחות אנשי עירם.

רש"י: עשו עצמם כהולכים בשליחות.

מלבי"ם: יש הבדל בין ציר ובין שליח או מלאך, שהציר הוא ההולך בשליחות להביא מענה בחזרה... הראו עצמם כאילו הם שלוחי מדינתם הצריכים להשיב שולחם דבר.

מושגים נוספים שיש להסביר:

נאדות יין – כלי קיבול ליין, שעשוי מעור בעלי חיים
מבוקעים – עם בקיעים, חורים
מצוררים – קשורים (סביב הבקיעים, כדי לסתום אותם)
מטולאות – דהויות
לחם צידם יבש היה ניקודים – הלחם שלקחו כצידה לדרך היה יבש ועבש. (ניקודים – נקודות של עובש)

ניתן לתת לתלמידים לצייר את הציוד שהביאו איתם הגבעונים - כל דבר בנפרד (נעליים, נאד יין וכד') או (למי שמסוגל) ציור שלם של משלחת הגבעונים.

רצוי להמחזיז עם התלמידים את הגעת המשלחת הזו (ובהמשך גם את השיחה בינם לבין יהושע ובני ישראל). לצורך כך נבקש מראש מהתלמידים להביא בגדים ישנים, נעליים ותיקים קרועים וכד'.

הערה: כאשר נותנים לתלמידים להשתמש בהמחזה יש לכוון אותם על מנת שתהיה שותפות פעילה של תלמידים, הנובעת מהבנת התוכן. לפני שנבצע את ההצגה נבקש מהמציגים (אפשר שלא בנוכחות תלמידי הכיתה) לבחור באלו פסוקים הם ישתמשו, מה מייצגות הדמויות שאותם הם ממחזים. לדוגמה: הגבעוני - מה הגבעונים רוצים שיחשבו עליהם? (עייפים, באו מדרך רחוקה) האם יש משהו נוסף שניתן לומר על התנהגותם מהפסוקים? (אולי הם פוחדים?) כיצד מתנהג אדם שרוצה שיחשבו שבא מדרך רחוקה? איך הוא עומד? איך הוא מדבר? או כאשר הגבעונים מנהלים שיחה עם בני ישראל: האם חושדים בהם? כיצד מתחקרים אותם? ובהמשך – כאשר מופיעה התרמית, כעס, הפתעה וכד'. מה ההבדל בין התגובות של הזקנים/בני ישראל וכד'.

הכנה זו הופכת את ההמחזה למבארת את התוכן, ואת התלמידים לשותפים פעילים.

נבקש מהתלמידים לשער: מדוע התחפשו כך הגבעונים? מה היתה מטרתם?

ואז נמשיך לקרוא:

וַיֵּלְכוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַמַּחֲנֶה הַגָּלְגָל (נשים לב, שהמחנה של בני נמצא עדיין בגלגל) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו וְאֶל אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ וְעַתָּה כָּרְתוּ לָנוּ בְרִית .

נעמוד עם התלמידים על כך, שמטרת התחפושת היתה להציג את עצמם כבאים מארץ רחוקה. (למרות, שכפי שראינו במפה, הם באו מאוד מקרוב). נסביר לתלמידים, שכל ארץ ישראל הובטחה לעם ישראל ולכן כל ערי הארץ וכל יושבי הארץ היו מיועדים לכיבוש ולהשמדה על ידי בני ישראל. על ידי הצגתם כבאים מרחוק קיוו הגבעונים להציל את עצמם מכיבוש וממוות, ואף יותר מכך - להצליח לכרות ברית עם ישראל.

יתכן, שהגבעונים החליטו לנקוט בדרך ערמה זו ולא בחרו להתחבר לשאר יושבי הארץ שניסו להתאחד למלחמה נגד ישראל, כי פחדו כל כך מעם ישראל ולא האמינו בסיכוי לנצחו אפילו בהתאחדות של כמה עמים יחד.

למורה:

הנחת המוצא של הגבעונים שברית תיתכן רק אם הם באים מרחוק, תואמת את פשטות דברי התורה בדברים פרק כ', י-טז: "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם ... כֵּן תַעֲשֶׂה לְכָל הָעָרִים הָרַחֲקָת מִמֶּךָ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא מַעֲרִי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הֵנָּה: רַק מַעֲרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ נִחְלָה לֹא תַחֲיֶה כָּל נִשְׁמָה" (וכפי שפירש רש"י שם). אך הרמב"ם והרמב"ן פירשו שניתן לקרוא לשלום גם לערים הקרובות, ואכן הם הציעו תשובות לשאלה מדוע, אם כן, היו צריכים הגבעונים להתחפש. עם תלמידינו שבכיתה ג' לא ניכנס לעניין מורכב זה.

נבקש מהתלמידים למצוא בפסוק אל מי בדיוק מדברים הגבעונים – "אליר" – אל יהושע, אך גם "אל איש ישראל". נקודה זו בעלת משמעות כי לאורך כל הפרק נראה את הפעילות המקבילה של יהושע ושל גורמים נוספים – "איש ישראל", "הנשיאים", "העדה" (נראה ש"איש ישראל" הם "הנשיאים") ברוב ספר יהושע אנו פוגשים את יהושע כמנהיג יחיד, ואילו בפרקנו אנו רואים שותפים נוספים בהנהגה.

בנ"י חושדים במשלחת, והמשלחת מנסה לשכנע בכנות דבריה וכוונותיה. נקרא את הפסוקים וננחה את התלמידים לשים לב תוך כדי הקריאה באילו מילים וטיעונים משתמשים הגבעונים כדי לשכנע את עם ישראל לכרות איתם ברית.

ז וַיֹּאמֶר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַחַיִּי אֹלִי בְּקִרְבִּי אַתָּה יוֹשֵׁב וְאִיךָ אֶכְרַת לְךָ בְּרִית .
ח וַיֹּאמְרוּ אֵל יְהוֹשֻׁעַ עֲבָדֶיךָ אֲנַחְנוּ
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ מִי אַתֶּם וּמֵאֵין תִּבְאוּ
ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה מְאֹד בָּאוּ עֲבָדֶיךָ לְשֵׁם ה' אֱלֹקֶיךָ כִּי שָׁמַעְנוּ שָׁמְעוּ וְאַתָּה כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה בְּמִצְרַיִם י וְאַתָּה כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְשָׁנֵי מַלְכֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בָּעֲבַר הִירְדֵּן לְסִיחּוֹן מֶלֶךְ חֲשָׁבוֹן וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בַּעֲשָׁתְרוֹת יֵא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵינוּ זְקִינֵינוּ וְכָל יִשְׁבֵּי אֲרָצֵנוּ לֵאמֹר קָחוּ בְיָדְכֶם צִידָה לְדֶרֶךְ וּלְכוּ לִקְרֹאתֶם וְאִמְרֹתֶם אֲלֵיהֶם עֲבָדֵיכֶם אֲנַחְנוּ וְעַתָּה כָּתוּב-לָנוּ בְּרִית יֵב זֶה לַחֲמֵנוּ חֵם הַצִּטִּידָנוּ אֹתוֹ מִבְּתֵינוּ בְּיוֹם צִאתֵנוּ לְלָכֶת אֲלֵיכֶם וְעַתָּה הִנֵּה יָבֵשׁ וְהָיָה נִקְדִּים יֵג וְאֵלֶּה נֹאדוֹת הַיָּין אֲשֶׁר מִלָּאֵנוּ חֲדָשִׁים וְהִנֵּה הִתְבַּקְּעוּ וְאֵלֶּה שְׁלֹמוֹתֵינוּ וְנַעֲלִינוּ בָּלוּ מֵרֵב הַדֶּרֶךְ מְאֹד.

הגבעונים נוקטים במספר דרכי שכנוע:

- מכנים את עצמם "עבדיך", "עבדיכם אנחנו" – מראש מוכנים לשמש כעבדים ואינם דורשים שיוויון.
- טוענים שבאו לשם ה' כי שמעו על ניסיו ונפלאותיו. (ניתן לשאול את התלמידים – איזו דמות נוספת בספר יהושע סיפרה על כך שניסי ה' לעם ישראל נודעו לכולם? – רחב. ועוד - ניתן להפנות את תשומת לב התלמידים לכך, שהגבעונים מזכירים ניסים שקרו מחוץ לארץ ישראל ואינם מזכירים ניסים שקרו לאחרונה בארץ ישראל, כמו נס מעבר הירדן, כדי שלא ייחשדו כתושבי הארץ).
- מראים את הציד היבש והבלוי כדי להוכיח שהם אכן באו מדרך רחוקה.

ואכן, מנהיגי העם משתכנעים:

יָד וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצִּידָם וְאֵת פִּי ה' לֹא שָׁאֲלוּ טוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ שְׁלוֹם וַיִּכְרֹת לָהֶם בְּרִית לְחַיֹּתָם וַיִּשְׁבְּעוּ לָהֶם נְשִׂאֵי הָעֵדָה .

הלקיחה מן הצידה מסמלת התקרבות וכריתת ברית. יהושע מבטיח לגבעונים להשאירם בחיים, ונשיאי העדה אף נשבעים להם. חשוב לשים לב למילים "ואת פי ה' לא שאלו" המסבירה את מקור הטעות. אפשר להסביר לתלמידים שיהושע מנהיג צדיק, חכם ומנוסה, וגם הזקנים ונשיאי העדה, ואין מתאים מהם לברר את האמת כפי כוחם ויכולתם. עדיין, יכולתם מוגבלת ולו היו שואלים באורים ותומים היה הקב"ה מאיר את עיניהם. כולם צריכים סיעתא דשמיא. איך יכלו לשאול את פי ה' – בעזרת האורים והתומים שהיו על אלעזר הכהן הגדול, או שיהושע כנביא היה פונה בשאלה אל ה'. אך זה לא נעשה.

יחידה ב': גילוי התרמית והתגובה לכך (פסוקים טז-כז)

כעבור שלושה ימים התגלתה התרמית:

טז וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַחֲרֵי אֲשֶׁר כָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית וַיִּשְׁמְעוּ כִּי קָרְבִּים הֵם אֲלֵיוּ וּבִקְרָבוֹ הֵם יֹשְׁבִים.

בשלב זה, ולאחר שנתאר את גילוי התרמית, נשאל את התלמידים לדעתם: כיצד הם צופים שינהגו בני ישראל. התלמידים ודאי ישיבו תשובות שונות, ואולי אף יתעורר ביניהם ויכוח. דיון זה יחדד את מה שנלמד בפסוקים הבאים על אי ההפסדה של הברית עם הגבעונים ועל קדושתה של השבועה בשם ה'.

בני ישראל בוודאי כעסו מאוד, הם התארגנו מיד והגיעו אל ערי הגבעונים, וכאן אנו רואים את גדלותם:

יז וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל עָרֵיהֶם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְעָרֵיהֶם גְּבֻעוֹן וְהַכְּפִירָה וּבָאֲרוֹת וְקָרְיַת יַעֲרִים יַח וְלֹא הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי נִשְׁבְּעוּ לָהֶם נְשִׂאֵי הָעֵדָה בִּה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל

למרות הכעס ולמרות שהשבועה ניתנה על סמך הונאה, ולכן יתכן שכלל אינה מחייבת – עם ישראל מקיים את השבועה. השבועה ניתנה בשם ה' והפרתה תהווה חילול ה'.

הרלב"ג: "והנה זאת השבועה אך על פי שהיתה בטעות לא הסכימו לעבור עליה כי יהיה בזה חילול השם אצל הע"ג ויחשדו שאין יראת ה' בישראל"

את הכעס מפנים כעת בני ישראל אל הנשיאים:

וַיָּלִנוּ כָּל הָעֵדָה עַל הַנְּשִׂאִים

הנשיאים מסבירים, שאכן יש כאן שבועה בשם ה', והיא מחייבת, אך כדי לפייס את העם וכדי להעניש את הגבעונים, הם קובעים, שהגבעונים אמנם יושארו בחיים אך יהיו עבדים לכל העדה.

יט וַיֹּאמְרוּ כָּל הַנְּשִׂאִים אֶל כָּל הָעֵדָה אֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם בְּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה לֹא נוֹכַל לַנִּגַּע בָּהֶם כִּי זֹאת נַעֲשֶׂה לָהֶם וְהַחַיָּה אוֹתָם וְלֹא יִהְיֶה עָלֵינוּ קֶצֶף עַל הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם כֹּא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם הַנְּשִׂאִים יַחֲיוּ וַיִּהְיוּ חֹטְבֵי עֲצִים וְשֹׂאבֵי מַיִם לְכָל הָעֵדָה כְּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ לָהֶם הַנְּשִׂאִים.

למורה: הקביעה שהגבעונים יהיו חוטבי עצים ושואבי מים אינה מופיעה כאן כחלק ממילות ההוראה שנתנו הנשיאים אלא מסופרת על ידי הכתוב בלשון עבר: "וַיִּהְיֶה" (עם ו' ההיפוך), ועל כך מעיר הרד"ק: "והמקרא אחז דרך קצרה ואמר ויהיו בפתח הויו לשון עבר ויהיו כאשר דברו להם הנשיאים וזה מעיד כי כן אמר להם הנשיאים".

כלומר – הנשיאים קבעו זאת, והכתוב מספר שדברי הנשיאים התקיימו.

יהושע נכנס כאן שוב לתמונה ורואה לנכון לדבר בצורה קשה עם הגבעונים. הוא שואל אותם למה רימו ואף מקלל אותם ("ארורים אתם"). הפעם אומרים הגבעונים את האמת – שעשו הכל מתוך פחד, והם מקבלים עליהם את הדין להיות חוטבי עצים ושואבי מים.

כב וַיִּקְרָא לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר: לָמָּה רָמִיתֶם אֶתְנוּ לֵאמֹר רְחוּקִים אֲנַחְנוּ מִכֶּם מֵאֵד וְאַתֶּם בִּקְרָבֵנוּ יֹשְׁבִים כִּי וְעַתָּה אֲרוּרִים אַתֶּם וְלֹא יִפְרֹת מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֲצִים וְשֹׂאבֵי מַיִם לְבֵית אֱלֹהֵי. כד וַיַּעֲנוּ אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ כִּי הִגַּדְתָּ לָנוּ לַעֲבֹדֶיךָ אֶת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת מֹשֶׁה עַבְדּוֹ לֵתֶת לָכֶם אֶת כָּל הָאָרֶץ וְלִהְשָׁמִיד אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וַיִּירָא מְאֹד לְנַפְשֵׁתֵינוּ מִפְּנֵיכֶם וְנַעֲשֶׂה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה כִּי וְעַתָּה הִנֵּנוּ בְיָדְךָ כְּטוֹב וְכִישֹׁר בְּעֵינֶיךָ לַעֲשׂוֹת לָנוּ עֲשֵׂה כֹּו וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן וַיַּצֵּל אוֹתָם מִיַּד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא הָרְגוּם כִּי וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא חֹטְבֵי עֲצִים וְשֹׂאבֵי מַיִם לַעֲדָה וּלְמִזְבַּח ה' עַד הַיּוֹם הַזֶּה אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר.

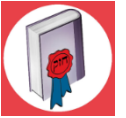
יש לשים לב, שהנשיאים קבעו שהגבעונים יהיו חוטבי עצים ושואבי מים "לכל העדה" ואילו יהושע קבע – "לבית אלוקי". בפסוק האחרון בפרק כתוב שהם שימשו חוטבי עצים ושואבי מים "לעדה ולמזבח ה'" – גם וגם. ניתן להסביר (וכך מסבירים הרד"ק והמלבי"ם) שבהתחלה, כאשר המחנה היה בגלגל, עבדו עבור כל העדה, ואילו אחרי שנותר הכיבוש והנחלה עבדו עבור בית ה' – המשכן ואח"כ המקדש.

- אפשר לקרוא את הקטע במשחק תפקידים שבו כל קבוצת תלמידים קוראת תפקיד אחר: קרין, יהושע, הנשיאים, הגבעונים, בני ישראל (מוזכר שבני ישראל-העדה- התלוננו על הנשיאים אך המילים שאמרו אינן מצוטטות. אפשר לבקש מהתלמידים לנסח את התלונה בלשונם).
- להמחשת התפקידים של חוטבי עצים ושואבי מים אפשר להראות את התמונות המופיעות בנספח.
- חשיבות העמידה בדיבור, קיום הבטחה בכל מחיר.
- קדושתה של שבועה בשם ה', שהפרתה עלולה להביא לחילול ה' ואילו קיומה יביא לקידוש ה'.

- חשיבות האיפוק והתגובה המתונה. נקודה זו עולה מצד אחד בטעות של כריתת הברית עם הגבעונים שיתכן שנבעה מפזיזות (פעולה מהירה בלי לשאול את ה'), ומצד שני בכך שבנ"י עוצרים את עצמם מלהרוג את הגבעונים.

בפרק זה ראינו את המשך ההיאחזות של עם ישראל בארץ, אך הפעם הכנעת האויבים לא נעשתה במלחמה אלא בכריתת ברית והפיכתם לעבדים. עם ישראל אמנם טועה בהתחלה מתוך שלא שאל את ה', אך בהמשך הפרק יש תיקון לקשר עם ה' בכך שבנ"י מביאים לקידוש ה' על ידי עמידתם בשבועה שנתנו בשם ה'. הברית בין עם ישראל לגבעונים תעמוד במבחן בפרק הבא.

נספח: תמונות של חטיבת עצים ושאיבת מים בשיטות מסורתיות (התמונות לקוחות מתוך ויקישיתוף)

